

A. Mozambik

Mozambik je stát v jihovýchodní Africe se zhruba 19 miliony obyvatel o rozloze 784 000 km². Hlavním městem je Maputo. Hovoří se zde mnoha místními jazyky, z nichž sedm je zastoupeno nejpočetněji, a portugalským. Mezi hlavní náboženství patří různé formy protestantství, katolicismus, islám a přetrvávají i místní tradiční náboženství. 70 % obyvatelstva žije pod hranicí chudoby. Většina obyvatelstva (zhruba 80 %) se živí zemědělstvím. Pěstuje se zde například bavlna, ořechy kešu, cukrová třtina, čaj atd. Průměrná délka života je zde 41,9 let a pouze 48 % populace je gramotných. Klima Mozambiku je subtropické až tropické. V Mozambiku je horké období dešťů, které trvá od listopadu do března a studenější suché zimní období od července do září. Situaci obyvatel ztěžují opakovaná silná sucha a ve střední části Mozambiku také silné záplavy a cyklóny. Zhruba 12 % populace je nakaženo virem HIV nebo trpí nemocí AIDS. Státním zřízením je Mozambik republika, prezident je volen jednou za pět let a jmenuje pak premiéra.

B. Kolonizace

Zhruba od přelomu 15. a 16. století byli v Mozambiku přítomni Portugalci, kteří zemi ovládli na konci 19. století. V té době došlo k rozdělení území v jižní Africe zejména mezi Velkou Británii a Portugalsko. Vojenské úspěchy Portugalců pramenily především z jejich zbrojní převahy, nedisponovali však potřebnými zdroji, aby mohli ustavit efektivní správu dobytých území.

Vzhledem ke značné rozloze Mozambiku a omezenému počtu koloniálních úředníků bylo pro efektivní kontrolu obyvatelstva klíčové využití „tradičních autorit“. V Mozambiku měli v době před kolonizací moc lidé, kteří stáli v čele klanových skupin. Ti plnili jak politické, tak nábožensko-magické funkce (udržovali sociální řád, řešili nejvážnější konflikty, vydávali svolení k lovu). Vážnosti a autority těchto tradičních mocenských struktur se Portugalci snažili využít pro výkon správy po kolonizaci. V mnoha případech tradiční držitelé moci souhlasili se spoluprací s koloniální administrativou, která je využívala zejména pro výběr daně z chýše, organizaci nucených prací, sčítání obyvatelstva, předávání informací o situaci na jejich území, prosazování pěstování povinných plodin, údržbu cest apod. Portugalské využívání tradičních autorit vedlo k jejich proměně. Původní odpovědnost vůči předkům, půdě a obyvatelům oblasti byla nahrazena odpovědností vůči koloniální správě, která se v posledku opírala o ozbrojenou moc.

C. Dekolonizace

V roce 1964 zahájila Fronta pro osvobození Mozambiku (FRELIMO) protikoloniální zápas proti Portugalcům. Nezávislost Mozambiku, která byla po deseti letech ozbrojeného zápasu za svobodu vyhlášena 25. června 1975, znamenala změnu v přístupu ke státní správě. V průběhu jednání o míru uznalo Portugalsko FRELIMO za jediného zástupce mozambického lidu a předalo moc vládě FRELIMO, které se již v době protikoloniálního boje přihlásilo k marxistické ideologii. Příčinou příklonu k marxismu byla snaha o získání a udržení podpory protikoloniálnímu zápasu ze strany SSSR a Číny poté, co snahy o získání podpory ze strany Západu nebyly úspěšné. Dalším důvodem bylo sociální složení vedení FRELIMO. Představitelé FRELIMO se rekrutovali převážně z městského prostředí, nepocházeli zpravidla z „tradičních“ mocenských struktur a usilovali o zlepšení svého postavení prostřednictvím vyššího vzdělání. Charakterizoval je proto na jedné straně obdiv k modernitě, okouzlení technickým pokrokem a pohrdání „zaostalým“ venkovem, na druhé straně pak pocit vyloučení vyplývající z rasových překážek. Kromě toho bylo možné chápat marxismus jako užitečný nástroj pro budování jednotného národa v podmínkách značné jazykové, kulturní náboženské a regionální různorodosti. „Třídí“ rozdíly měly zatlačit do pozadí rozdíly etnické.

V nově ustavené administrativní struktuře nezávislého Mozambiku nebylo z ideologických důvodů místo pro tradiční autority, které byly považovány za „lokaje“ kolonialismu, a tak

byly nahrazeny nově jmenovanými funkcemi na různých úrovních. Novou strategií se stalo zřizování tzv. komunálních vesnic, do kterých bylo soustřeďováno rozptýlené venkovské obyvatelstvo, aby mohla být zajištěna státní kontrola na lokální úrovni. Přesídlování obyvatelstva představovalo značný zásah do života komunit, umožnilo však i o něco lepší poskytování sociálních služeb (školy, zdravotní střediska), které byly předtím ze strany koloniální správy naprosto přehlíženy. Lidé museli opustit své dosavadní domovy. Byli nuceni změnit životní styl, místo izolovaného života v kruhu širší rodiny se museli sestěhovat se stovkami dalších obyvatel do jedné lokality, kde se kvůli zvýšené koncentraci lidí snáze šířily choroby a sociální konflikty. FRELIMO však hrubě podcenilo autoritu tradičních náčelníků, které příslušníci klanů považovali za své legální představitele, a i přes diskreditační kampaně se vládě nikdy nepodařilo tuto autoritu podkopat.

D. Válečný konflikt

Nespokojenost se zřizováním komunálních vesnic a nedůvěra k modernizační politice vlády FRELIMO vedla k ozbrojenému konfliktu na mozambickém území. Rozhodující impuls pro konflikt přišel z vnějšku a měl spojitost s dekolonizačním procesem celého jihoafrického regionu, konkrétně s ozbrojeným bojem za ukončení vlády bělošské menšiny v sousedním Zimbabwe (tehdy Rhodesie). Oplatou za mozambickou podporu protivládních guerill zahájila Rhodesie přímé útoky na cíle v Mozambiku a začala organizovat ozbrojenou opozici vůči mozambické vládě. Od roku 1977 používala vznikající organizace název Mozambický národní odpor - RENAMO. Záštitu nad RENAMO převzala po zhroutilí rhodeského režimu Jihoafrická republika, jež považovala RENAMO za vhodný nástroj pro destabilizaci Mozambiku.

RENAMO vedlo proti vládním silám v Mozambiku klasickou guerillovou válku. Při svém boji využívalo nespokojenosti podstatné části mozambického venkova s modernizačním projektem FRELIMO, stejně jako existujících etnických rozdílů. V důsledku války došlo k dramatickému ekonomickému propadu a masivnímu stěhování obyvatelstva. Ve všeobecném zmatku zaujímaly tradiční autority v oblastech ovládaných organizací RENAMO klíčovou roli pro vládu nad obyvatelstvem. Až změny mezinárodního prostředí, zvláště pak kolaps komunistických režimů ve střední a východní Evropě a počátek politické transformace v JAR na konci 80. let vytvořily příznivé podmínky pro mírové řešení konfliktu. Vyvrcholením postkonfliktní stabilizace se staly demokratické volby, které se konaly v roce 1994 a v nichž zvítězila strana FRELIMO a její prezidentský kandidát Joaquim Chissano.

E. Poválečná rekonstrukce a rozvojová spolupráce

Postkonfliktní rekonstrukci podpořilo mezinárodní společenství. Jednotky OSN významným způsobem přispěly k zajištění bezpečnosti během přechodného období na většině území Mozambiku. Zajištění mnoha sociálních služeb a potravinového zabezpečení obyvatelstva bylo možné jen díky rozsáhlé rozvojové spolupráci, která dosahovala až poloviny HDP Mozambiku. V 80. a 90. letech byl ze strany dárců rozvojové pomoci kladen důraz zejména na liberalizaci obchodu a omezování sociálních výdajů státu. Později byla tato strategie částečně přehodnocena a doplněna výraznými investicemi do vzdělání, zdravotnictví, sociálních služeb a infrastruktury.

Novým prvkem v politice vlády bylo již od počátku 90. let využívání tradičních autorit jako faktického nejnižšího článku státní administrativy. Tradičními autoritami se rozuměli všichni představitelé uznávaní svými komunitami za legitimní. V roce 2000 došlo k faktickému začlenění tradičních autorit do státního aparátu jejich zapojením do výběru daní, odměňováním a právem užívat státní symboly. Pokračující vliv RENAMO v určitých částech země bránil rozvoji silné státní správy. Situaci se podařilo vládě stabilizovat až koncem 90. let, a to pouze s nasazením speciálních policejních sil.

F. Hlavní problémy a překážky rozvoje Mozambiku

Vlivem vleklého ozbrojeného konfliktu byl Mozambik v 80. letech jednou z nejchudších zemí světa. Ozbrojený konflikt, který sužoval Mozambik po šestnáct let (od roku 1976 do roku 1992), zanechal milion obětí, několik milionů vnitřních a vnějších uprchlíků a ekonomický rozvrat.

Dalším problémem je nedostatek vzdělaných lidí a kvalifikovaného personálu. Vzdělání lidé jsou nutnou podmínkou pro rozvoj ekonomiky a celé společnosti. Jiným problémem je vysoká korupce přítomná v celé společnosti, která ztěžuje efektivní využití už tak nedostatečných finančních prostředků.

Ekonomický potenciál Mozambiku je v současné době nízký. V roce 2001 se věřitelé z bohatých zemí (Pařížský klub) dohodli na částečném odpuštění dluhu Mozambiku. Od roku 1996 roste ekonomika Mozambiku zhruba o 6 procent HDP ročně a inflace je velice nízká. Více než 75 procent populace je stále činná v oblasti drobného zemědělství, kde stále existuje nedostatečná infrastruktura, nedostatek příležitostí k obchodu a nedostatek investic. Rozvoj zemědělského sektoru je pro zemi zásadní, přičemž 88 procent orné půdy je v Mozambiku stále nevyužíváno. Vláda předjímá, že ekonomika bude příštích pět let růst o 7-10 procent HDP za rok, avšak tento nadějný rozvoj závisí na několika velkých projektech stojících na zahraničních investicích, dále na rozvoji v sektorech dopravy a turismu.